

faculty of social
sciences, arts
and humanities

SAL 41/2022

Research Journal
Studies about Languages
pp. 32-46

ISSN 1648-2824 (print)

ISSN 2029-7203 (online)

DOI 10.5755/j01.sal.41.1.31484

LINGUISTICS / KALBOTYRA

Lietuvių kalbos vienaskaitinių daiktavardžių vartojimas daugiskaitos formomis: leksikalizacija ir terminizacija

Received 05/2022

Accepted 09/2022

<http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.41.1.31484>

HOW TO CITE: Stepšys, J. (2022). Lietuvių kalbos vienaskaitinių daiktavardžių vartojimas daugiskaitos formomis: leksikalizacija ir terminizacija. *Studies about Languages / Kalbų studijos*, 41, 32–46. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.41.1.31484>

Lietuvių kalbos vienaskaitinių daiktavardžių vartojimas daugiskaitos formomis: leksikalizacija ir terminizacija

The usage of singularia tantum nouns in the Lithuanian language:
Lexicalisation and terminologisation

JONAS STEPŠYS, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Anotacija

Šio straipsnio tikslas – nustatyti pasirinktų lietuvių kalbos vienaskaitinių abstrakčiųjų daiktavardžių gramatinės formos leksikalizaciją, kuri yra susijusi su žodžių skaičiaus gramatinės formos pasikeitimu. Daroma prielaida, kad dėl skaičiaus gramatinės formos pasikeitimo, keičiasi ir leksinė reikšmė. Išsamiau aprašyti leksikalizuotus daiktavardžius, metodus, kaip atpažinti leksikalizaciją, aktualu, kadangi leksika yra greičiausiai kintantis kalbos sluoksnis, taigi pokyčius būtina fiksuoti, o žodynus atnaujinti, redaguoti, juo labiau kad ši analizė remiasi vartosenos pavyzdžiais iš tekstynų.

Netermininės leksikos pavyzdžiai atrinkti iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (DLKT), Delfi.lt tekstyno (DT) ir internetinės Google paieškos. Nors tekstynų statistiniai duomenys parodė, kad tiriamų vienaskaitinių abstrakčiųjų daiktavardžių daugiskaitėjimo reiškinys nėra labai išplitęs, atlikus analizę matyti, kad daugiskaitėjančios leksemos įgauna naujų reikšmių (arba sememų). Vienos turi aukštą leksikalizacijos laipsnį, tokios leksemos galėtų būti pateikiamos atskirame daugiskaitinės lemos žodyniniame straipsnyje. Kitu atveju, kai daugiskaitos formų leksikalizacijos laipsnis yra žemas, jos nėra laikomos savarankiškais leksiniais vienetais.

Termininės leksikos gramatinės formos leksikalizacija nustatyta remiantis Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (DLKŽ) ir Lietuvos Respublikos terminų banke (TB) pateikiamomis reikšmėmis. Tyrimo rezultatai rodo, kad kasdienės kalbos žodžių perėjimą į specialios kalbos leksiką lemia terminizacija, tačiau yra ir tokių atvejų, kai tarp kasdienės kalbos žodžio ir termino reikšmių nėra ryškaus semantinio nuotolio, o tai leidžia kalbėti apie terminizacijos nebuvimą.

Raktiniai žodžiai: abstraktieji daiktavardžiai, daugiskaitos formų leksikalizacija, terminizacija, transterminizacija, lietuvių kalba.

Įvadas

Kalbos kitimas rodo kalbos, kaip sistemos, gyvumą ir natūralumą, vartotojų dabartinę komunikaciją ir poreikį informaciją perteikti trumpai ir aiškiai. Nors kalba suteikia galimybę suvokti ir pavadinti visą egzistuojančią būtį, vis dėlto jos ištekčiai riboti. Daiktavardžio skaičiaus gramatinė kategorija yra veikiama kalbos vartotojų: vis dažniau pastebimas lietuvių kalbos vienaskaitinių (lot. *singularia tantum*) daiktavardžių vartojimas daugiskaitos formomis, todėl atsiranda naujų žodžių reikšmių – vyksta gramatinės formos leksikalizacija (Mikelionienė, 2007; Kasperavičienė, 2002, 2006, 2007, 2008; Vaskelaitė, 2012; Karajieciūtė, 2012; Grigonienė et al., 2014; Bučienė, 2017). Kai kurių minėtų autorių straipsniuose užsimenama ir apie anglų, rusų kalbų įtaką daugiskaitėjimo reiškiniui, ypač, kai tos pačios skaičiumi nekaitomų daiktavardžių grupės yra ne visai semantiškai panašios, o tai yra svarbu verčiant tekstus iš vienos kalbos į kitą, kad žodžių reikšmės išliktų tokios pat (Kasperavičienė, 2007). Šiai minčiai pritaria ir Mikelionienė (2007, p. 453), kuri teigia, kad viena iš galimų abstrakčiųjų daiktavardžių daugiskaitos formų atsiradimo priežasčių yra „kitų kalbų ar verstinės literatūros įtaka – verčiant tekstą neatsižvelgta į kalbų savitumus“. Vaskelaitė (2012) įvardija šias daugiskaitėjimo atsiradimo priežastis: leksinių reikšmių skyrimas, leksinių reikšmių konkretizavimas. Bučienė (2017, p. 58) taip pat nurodo, kad vienaskaitos ir daugiskaitos formų vartojimo variantiškumas atsiranda dėl galimybės „žymėti leksinės reikšmės skirtumą nuo grynojo abstrakto“. Taip pat galima kalbėti ir apie nemotyvuotą daugiskaitos formų vartojimą (Husić, 2020b, p. 138; Paulauskienė, 2000, p. 152), vadinamąjį išprovokuotą vardijimą. Vis dėlto minėtuose tyrimuose daugiau kalbama apie patį reiškinį, bet ne daugiskaitėjimo paplitimą, todėl šiame darbe bus bandoma apibrėžti daugiskaitėjimo paplitimo ribas lietuvių kalboje. Daugiskaitos formomis vartojami abstraktieji vienaskaitiniai daiktavardžiai gali būti leksikalizuoti, t. y. turi naują, netermininę arba termininę, reikšmę, palyginti su vienaskaitinio daiktavardžio pagrindine reikšme. Tokius atvejus svarbu fiksuoti, iširti jų semantinę motyvaciją ir įtraukti į žodynus, kurie turi atspindėti dabartinę vartojamą leksiką.

Šio straipsnio tikslas – nustatyti pasirinktų lietuvių kalbos vienaskaitinių abstrakčiųjų daiktavardžių gramatinės formos leksikalizaciją, kuri yra susijusi su žodžių skaičiaus gramatinės formos pasikeitimu. Aprašomam tyrimui pasirinkta tirti penkis vienaskaitinius abstrakčiuosius daiktavardžius: *meilė, grožis, pyktis, liūdesys, nostalgija* ir 13 terminų (pateikiamų leksikografiniuose aprašuose), kurių vienažodis arba sudėtinio termino dalies žodis yra abstraktusis vienaskaitinis daiktavardis (*žinia, tinklas, pareiga, ryšys, santykis, nuostolis*), kurio vartoseną susijusi su *singularia tantum* daugiskaitėjimu. Priešinga vartoseną, t. y. daugiskaitinių daiktavardžių vartojimas vienaskaitos formomis, netiriama. Tyrimo metu mėginama apžvelgti *singularia tantum* daugiskaitėjimo priežastis sinchroniniu aspektu, aprašyti ir paaiškinti tokios vartosenos atsiradimą.

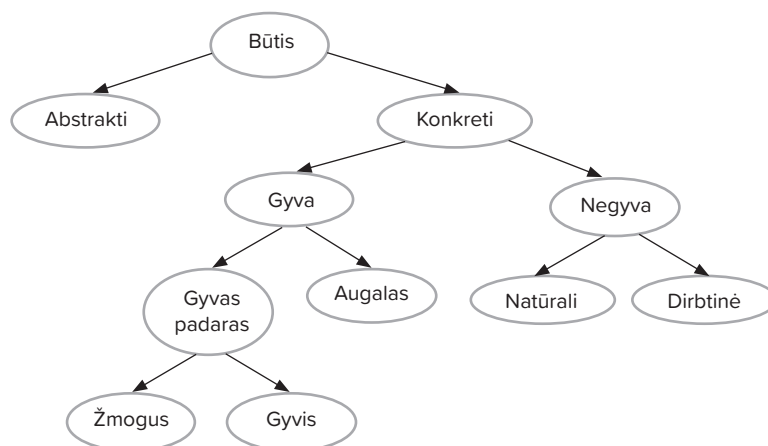
Iš kasdienių pokalbių, televizijos laidų, straipsnių, internetinių komentarų stebėsenos būdu atrinkti vienaskaitiniai abstraktūs daiktavardžiai (leksemos ir terminai), kurių vartojimas daugiskaitos formomis atrodė neįprastas. Jų leksinės reikšmės tikrintos žodynuose: *Lietuvių kalbos žodyne* (toliau – LKŽ), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – DLKŽ), *Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Lietuvos Respublikos terminų banke* (toliau – TB). Netermininės leksikos vartosenos pavyzdžių ir statistinių duomenų buvo ieškoma *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (toliau – DLKT), *Delfi.lt tekstyne* (toliau – DT) ir internetinėje Google paieškoje. Termininės leksikos vartosenos pavyzdžių buvo ieškoma *Lietuvos Respublikos Seimo interneto portalo informacinėje sistemoje* (toliau – SIPIS)¹.

Vienaskaitinių abstrakčiųjų daiktavardžių gramatinė ir semantinė kategorija

Vyrauja samprata, kad kai „abstraktieji daiktavardžiai sukonkretėja, jais imama vadinti ne tik apibendrintus veiksmus, būsenas, ypatybes, bet ir konkrečias tų veiksmų, būsenų, ypatybių apraiškas“ (DLKG, 2005, p. 62), taip pat didelį kiekį ar intensyvumą (p. 67), bet DLKG nėra nurodyta, kaip atskirti, ar abstraktusis daiktavardis sukonkretėjo, kokio laipsnio turi būti konkretėjimas (Vaskelaitė, 2012, p. 193–194). Vienas iš problemos sprendimo būdų yra remtis kalbos jausmu, vartosenos pavyzdžiais, norint suprasti sukonkretėjusią reikšmę, nes nėra sąrašų, kurie rodytų, kurie daiktavardžiai kokių laipsnių sukonkretėjo, nors tokius sąrašus ir jų kūrimo metodologiją yra aprašę kitų kalbų lingvistai (Solovyev et al., 2019). Pavyzdžiui, DLKŽe galima rasti leksemos *mintis* iliustracinių daugiskaitos formų vartosenos pavyzdžių: „*Paskendęs savo mintyse*“ ir „*Liūdnos mintys*“. Galima manyti, kad žodyne leksemos

¹ Dėkoju profesorei Rūtai Petrauskaitei už konsultacijas ir pagalbą planuojant ir atliekant tyrimą.

daugiskaitos formos leksinė reikšmė nepakitusi, daiktavardis nesukonkretėjęs ir daugiskaitinė vartoseną yra įprasta. Pagal Paulauskienę (1994, p. 151; 2000, p. 152), kasdienėje paprastoje kalboje daugiskaitinė vartoseną netinka arba apskritai yra neapdairumas rašant ir redaguojant. Galbūt dabar tai labiau *reiškinys* (Chaudhary, 2008, p. 6) arba *tendencija* (Bučienė, 2017, p. 48), nes daugiskaitinės vartosenos randama „visose kalbos atmainose bei stiliuose“ (Mikelionienė, 2007, p. 449–454).

1 pav. Modifikuotas Porfyrijo medis (pagal Marcinkevičienę, 2011, p. 13)

Šiuo klausimu pravarti yra konkretumo / abstraktumo klasifikacija (žr. 1 paveikslą, Marcinkevičienė, 2011, p. 13). Konkreti būtis suvokiama pojūčiais ir pavadina tikrovėje egzistuojančius daiktus ir objektus, o abstrakti – tai, „kas idealu, bet įprasminama pagal materialaus daikto [būties]² modelį“, ji įsivaizduojama kaip savarankiškai egzistuojanti būtis, t. y. metaženkli, nedaiktų pavadinimai (Paulauskienė, 1994, p. 58–59). Kiti lingvistai išskiria abstrakčiųjų ir konkrečiųjų daiktavardžių skirtumus įvardydamis keturis kriterijus: 1) gebėjimas paveikti penkis pojūčius, 2) vaizdingumas, 3) žodžių daryba (Kasperavičienė, 2008), 4) abstraktūs daiktavardžiai žymi vietas erdvėje ir laike neturinčių būčių (išsamiau žr. Zamparelli, 2020, p. 63–64). Nustatant žodžio abstraktumą, būtis požymius reikėtų vertinti objektyviai, neapsiribojant tik kontekstine reikšme. Tačiau nustatyti naują leksinę reikšmę padeda būtent kontekstas. Be to, leksinės reikšmės pasikeitimas glaudžiai susijęs su visa gramatine sistema. Kitaip sakant, leksema, vartojama vienaskaitos forma, bus vienoje klasifikacijos vietoje, o vartojama daugiskaitos forma, bus kitoje klasifikacijos vietoje dėl skirtingų leksinių reikšmių, plg. *meilė* „jausmas“ ir *meilės* „mylimi žmonės“. Dėl to galima manyti, kad abstrakčiųjų daiktavardžių daugiskaitos formų vartoseną turėtų būti leksikalizuota.

Gramatinės formos leksikalizacija

Leksikalizacija gali būti įvairi – nuo gramatinių požymių kaitos (linksnų stabarėjimas, daugiskaitos semantikos atsiskyrimas), vienos kalbos dalies pasikeitimo kita, iki gramatinių elementų vartojimo leksiniais (atskiru žodžiu virsta darybos formantas), laisvųjų žodžių junginių vartojimu idiomomis, frazeologizmais ir kt. (*Visuotinė lietuvių enciklopedija* – VLE), vadinasi, leksikalizacija vyksta ne tik žodžio lygmeniu: „kartais neleksinis elementas virsta

² Marcinkevičienė pabrėžia (2011, p. 12), kad „vardas nėra tapatus daiktui“, todėl pirmiausia viskas, kas pavadinama, yra būtis, o ne daiktas, kurio sąvoką vartoja Paulauskienė (1944, p. 58–59), rašydama apie daiktavardžio semantinę klasifikaciją. Būtis (angl. *entity*) sąvoką vartoja ir Husic (2020b) disertacijoje apie abstrakčiuosius daiktavardžius.

leksikos vienetu, t. y. įvyksta gramatinės formos leksikalizacija“ (Jakaitienė, 2005, p. 19). Leksema³, vartojama daugiskaitos forma, leksikalizuojama ir „įgyja atskiro žodžio statusą“, kai „atsiskiria daugiskaita vartojamo žodžio semantika – *pieniai* „žuvų patinų sėkla“, *viduriai* „pilvo vidaus organai“. Tokį aiškinimą pateikia ir Paulauskienė (1994), kad vienaskaita nuo daugiskaitos skiriasi ne tik gramatine, bet ir leksine reikšme (Judžentis, 2012). Jeigu „leksinės reikšmės skirtumas esti mažesnis, žodynuose daugiskaita dar nekeliama antraštiniu žodžiu kaip atskira leksema, o jei didesnis – ji rašoma greta vienaskaitos kaip visai kitas žodis“ (Paulauskienė, 1994, p. 1947). Jeigu leksema semantiškai atsiskiria stipriai, tuomet toks žodis tampa homonimu (vienoda raiška, bet skirtingos reikšmės) ir pateikiama žodynuose atskira lema (daugiau žr. Jakaitienė, 2010, p. 101–104). Paulauskienė pažymi, kad „daugiskaita, turinti apibrėžtos visumos reikšmę, leksikalizuota ir yra atskiras leksikos vienetas, lyginant su pamatine vienaskaitos forma“ (Paulauskienė, 1994, p. 1947). Tokios reikšmės vadinamos *uzualinėmis*, nes jos yra visiems priimtinos, neretai pateikiamos žodynuose, vartojamos dažnai ir pastoviai, tai – tiesioginis reikšmės perkėlimas. Kitu atveju, kai sukuriamą laikina, nepastovi reikšmė, kuri priklauso nuo vartojimo konteksto, ji vadinama *okazine* (arba *perkeltine*); dažniausia tai stilistinės priemonės sukurta vartosena (Marcinkevičienė, 2011, p. 30; Jakaitienė, 2010, p. 89–90).

Kitų kalbų žodynuose leksikalizacija (angl. *lexicalization* arba *lexicalisation*) apibrėžiama panašiai. Amerikietiškosios anglų kalbos atmainos Webster'io žodyne (angl. *Merriam-Webster's dictionary*) rašoma, kad leksikalizacija yra toks procesas, kai sustabarėja gramatinės formos ir jos gali virsti stabiliais junginiais. Todėl gramatika šiuo atveju nėra svarbi norint suprasti reikšmę, nes ši suprantama ne iš gramatinės formos, o iš leksemos arba stabilaus junginio vartojimo tam tikrame kontekste. Britiškame Collins'o žodyne (angl. *Collins Online English Dictionary*, COED) terminas *leksikalizuoti* (angl. *to lexicalize* arba *lexicalise*) apibrėžiamas kaip žodžio ar leksemos suformavimas iš sudedamųjų dalių (morfemų, žodžių, leksemų), pavyzdžiui, *operate* / *veikti* ir *cooperate* / *bendradarbiauti*. Iš esmės šių anglišku žodynų pateikiamos leksikalizacijos sampratos skiriasi keliais aspektais: Webster'io žodyne kalbama apie naują reikšmę, kuri gramatiškai neišreikšta, ją atpažinti reikia konteksto (plg. Husić, 2020a, p. 369), o Collins'o žodyne apsiribojama tik žodžių daryba (plg. Jancaitė, 2020). Gramatinės formos leksikalizacijos samprata remiasi vienaskaitos ir daugiskaitos gramatine ir semantine skirtimi – taip žodis leksikalizuojamas ir susidaro savarankiškas leksinis vienetas arba nauja semema. Remiantis šiais gramatinės formos leksikalizacijos kriterijais bandoma nustatyti, ar abstraktusis vienaskaitinis daiktavardis, vartojamas daugiskaitos formomis, yra leksikalizuotas.

Terminizacija ir transterminizacija

Speciali leksikalizacijos atmaina – terminizavimas, anot Jakaitienės (2005, p. 192), yra procesas, „kurio kasdienės kalbos žodis arba posakis padaromas specialiosios kalbos sąvoką žyminčiu terminu“ (Shalaieva, 2020, p. 56; Celiešienė, Juzėlenienė, 2020, p. 34). Terminizavimą, remiantis Jakaitiene (2005, p. 192), galima nustatyti, kai perkeliama žodžio reikšmė: *gervė* „paukštis“ ir *gervė* tech. „keliamasis prietaisas“. Kazimieras Gaivenis (1997, p. 4) priduria, kad terminizacija gali būti reguliuojama, nes „dažnai keičia žodžių gramatinį ir leksinį pobūdį: pakinta terminų junglumas, kai kurios gramatinės ypatybės, sinonimijos, antonimijos ryšiai ir kt.“. Kitaip tariant, sukuriamas naujas žodis (terminas) su terminine reikšme. Pavyzdžiui, „žodis *druska* neturi daugiskaitos“, nes tai yra vienaskaitinis medžiagas pavadinantis žodis. Tačiau chemijos terminijoje daugiskaitos formos leksema *druskos* „įvardija cheminių junginių klasę, t. y. kristalines medžiagas, turinčias joninę struktūrą“ (ten pat).

Kalbėdama apie atskirą terminizacijos rūšį – transterminizaciją – Celiešienė pastebi (2016, p. 47), kad „terminai į konkrečią sritį perkeliama iš kitų dalykinių sričių vidinio skolinimosi (transterminizavimo) būdu“. Kitaip tariant, transterminizacija yra gretimų sričių terminų terminizacija (Gaivenis, 1997, p. 5; Kaulakienė, 2001, p. 28–33; Shalaie-

³ Terminu *leksema* (arba žodis) (gr. *lexis* – žodis) šiame darbe vadinamas toks leksinės kalbos sistemos vienetas, kurį sudaro „visos žodžio paradigminės formos ir visos reikšmės, pvz., leksema *laužas* apima visas šio žodžio linksnių formas ir visas galimas reikšmes.“ (VLE, Jakaitienė, 2010, p. 29). O terminu vadinamos leksemos arba sąvokos, vartojamos „tam tikros žmonių veiklos srities kalboje“ (p. 182). Jeigu vienaskaitinis žodis, įvardijamas kaip *leksema* arba *žodis*, vartojamas daugiskaitos forma, turi naują leksinę reikšmę, tai naujoji reikšmė vadinama terminu *nauja semema* (p. 57), kitaip tariant, tai yra nauja šalutinė leksemos reikšmė; terminų atveju tai yra *termininė reikšmė*.

va, 2020, p. 56; Celiešienė, Juzėlenienė, 2020, p. 35). Taip sukuriama kita reikšmė vienos žodžio reikšmės pagrindu, vadinasi, tas pats terminas, vartojamas skirtingose terminų vartojimo srityse, turi nevienodas reikšmes. Tokią sampratą galima iliustruoti pavyzdžiu: „semema⁴ „banga 1“, t. y. vėjo, laivo ar kito ko nors sukeltas slenkantis vandens kauburys; vilnis, semema „banga 2“, t. y. ritmiškai slenkantis judesys fizinėje terpėje, semema „banga 3“, t. y. kurio nors reiškinių pasmarkėjimas, pakilimas, semema „banga 4“, t. y. iškilimas daikto viršuje“ (Kaulakienė, 2001, p. 28). Kiekvienas toks darinys laikomas atskiru vienetu, semantiniu dariniu: „pirmoji semema yra motyvuojančioji, o visos kitos <...> – motyvuotosios“ (ten pat). Šiame straipsnyje, tiriant transterminizaciją, t. y. vienodos raiškos, bet skirtingose srityse vartojamų terminų reikšmes, siekiama pažiūrėti, ar atskirų terminų reikšmės ir jų turinys skiriasi, ir, ar terminas sukurtas motyvuotai. Transterminizacija būna, kai daugiskaitos formos terminas, vartojamas skirtingose terminų srityse, turi nevienodas terminines reikšmes. Priešingu atveju, nenustačius skirtingo terminų turinio, bus galima diskutuoti apie TB netikslumą arba transterminizacijos nebuvimą, kitaip tariant, nereikalingą terminų dauginimą.

Daugiskaitos gramatinės formos leksikalizacijos nustatymo kriterijai

Gramatinės formos leksikalizacijos procesas ir jo įvertinimo kriterijai yra semantiniai. Šiame straipsnyje nuspręsta ištirti, ar vienaskaitiniai abstraktieji daiktavardžiai, vartojami daugiskaitos formomis, yra leksikalizuoti, ir koks jų leksikalizacijos laipsnis: žemas ar aukštas. Kitaip tariant, ar nauja leksinė reikšmė semantiškai nestipriai atsisyrė nuo vienaskaitos formos leksemos (tada tai tik nauja semema), ar atsisyrė stipriai (tada tai yra savarankiškas leksinis vienetas, kuris žodyne galėtų būti rašomas atskira lema).

Leksikografijoje nėra visiems žodžiams bendrų naujos reikšmės nustatymo kriterijų, o „reikšmių skyrimą lemia žodyno pobūdis bei leksikografo intuicija“ (Marcinkevičienė, 2011, p. 21), nors dažniausiai remiamasi semantiniiais kriterijais ir gramatiniais požymiais. Svarbiausiais laikomi Jakaitienės naujos reikšmės nustatymo kriterijai (2010, p. 93–95), kuriuos paprasčiau įvardijo Marcinkevičienė (2011, p. 21): „1. *Junglumu, t. y. sintagminiais ryšiais*; 2. *Sinonimais, antonimais, to pačios leksinės semantinės žodžiais, t. y. paradigminiais ryšiais*; 3. *Konotacija, t. y. stilistiniais ypatumais*; 4. *Gramatinėmis formomis, t. y. morfologiniais ypatumais, gramatiniais vartojimo apribojimais, pavyzdžiui, daugiskaitos formos gali turėti kitą reikšmę nei vienaskaitos ir atvirkščiai*“. Tiriant naujas leksines reikšmes tai yra objektyvūs kriterijai, nes jie remiasi apčiuopiamais ir apibūdinamais kalbiniais požymiais. Šiame etape svarbu surinkti pakankamai vartosenos pavyzdžių, kuriais remiantis būtų galima atrasti naujas reikšmes pagal anksčiau išvardytus kriterijus (Marcinkevičienė, 2011, p. 20–27). Terminizacijos atveju svarbesnis žodynas, kadangi terminų, vartojamų daugiskaitos formomis, leksinės reikšmės nurodytos TBe terminų straipsniuose (tai rodo, kad yra leksikalizacija). Tačiau žodyno kriterijus ne visada yra objektyvus, ypač kalbant apie neterminę vartoseną, nes jame gali būti neįrašytos uzualinės reikšmės, taip pat žodynuose pateikti vartojimo pavyzdžiai (konkrečiau skaičiaus formos vartojimas) gali neatspindėti skaičiaus formos dažnumo realioje vartosenoje. Vis dėlto neužtenka pateikti tik statistikos duomenų, juos reikia ir paaiškinti, juo labiau kai nustatomos naujos sememos, todėl įprastai su tekstynų lingvistikos metodu yra derinamas ir introspekcijos metodas.

Gramatinės formos leksikalizacijos laipsnio įvertinimo kriterijai yra tokie patys kaip ir naujos reikšmės nustatymo kriterijai, kadangi žiūrima, ar žodžio, vartojamo daugiskaitos formomis, reikšmė yra artima to paties žodžio, tik vartojamo vienaskaitos forma, pagrindinei leksinei reikšmei. Tokie atvejai, kai nauja semema nutolusi stipriai nuo vienaskaitos vartojamos leksemos pagrindinės reikšmės, yra laikomi naujomis leksemomis, t. y. daliniais homonimais (nes sutampa tik daugiskaitos formų paradigma), kuriuos būtų galima pateikti žodynuose atskira lema. Čia reikėtų prisiminti Paulauskienės mintį (1994, p. 147), kad semantinis nuotolis lemia, ar nauja reikšmė bus pateikta prie atskiros lemos. Remiantis Jakaitiene (2010, p. 60–61), semantinį nuotolį (arba *semantinę divergenciją*) pirmiausia reikia tirti sintgaminio, o po to – paradigminio kriterijais.

Terminų leksikalizacijos laipsnis nustatomas remiantis tik paradigminių ryšių kriterijumi. Jeigu daugiskaitos formos termino leksinė reikšmė semantiškai nutolusi nuo bendruosiuose lietuvių kalbos žodynuose pateikiamos

⁴ Šiame autorės darbe *semema* vartojama vietoje termino *leksema*, t. y. viena raiška ir viena reikšmė, šiuo atveju terminas ir jo termininė reikšmė.

vienaskaitos formos leksemos leksinės reikšmės, toks terminas turės aukštą leksikalizacijos laipsnį ir atvirkščiai. Analizuojant sudėtinius terminus, svarbu atkreipti dėmesį į sudėtinio termino dalies žodžius, kadangi kai kurių terminų sandas, kuris nėra abstraktusis daiktavardis ir yra vartojamas daugiskaitos formomis, gali padėti nustatyti semantiškai (ne)stipriai atitolusią termininę reikšmę, pavyzdžiui, *paslaugos* ir *elektroninės paslaugos*. Taigi šiuo atveju antrasis terminas yra konkretesnis nei pirmasis.

Leksikalizaciją, kaip reiškinių, rodo vienaskaita vs daugiskaita gramatinis kriterijus. Tokiais atvejais pravarčiausi naujos reikšmės nustatymo kriterijai yra sintagminiai ir paradigminiai ryšiai, konotacija. Paradigminis kriterijus yra reikšmingas įvertinant leksikalizacijos laipsnį. Jeigu tiriamos leksemos nauja reikšmė neturi artimo semantinio ryšio su vienaskaitos formos leksemos pagrindine reikšme, ji priskiriama prie aukšto leksikalizacijos laipsnio. Jeigu tiriamos leksemos nauja reikšmė turi artimą semantinį ryšį su vienaskaitos formos leksemos pagrindine reikšme, ji priskiriama prie žemo leksikalizacijos laipsnio. Nepaisant priskiriamo žemo arba aukšto leksikalizacijos laipsnio, tiriamos leksemos reikšmė vis tiek yra nauja, nes ji paremta leksikalizuota gramatine forma. Bet ar aukšto leksikalizacijos laipsnio leksema yra nauja, daromos tik tam tikros prielaidos.

Vienaskaitinių daiktavardžių daugiskaitinės vartosenos tyrimo metodologija ir eiga

Netermininės leksikos daugiskaitinės vartosenos tyrimas

Darbo medžiagai rinkti šiame tyrime pirmiausia taikytas konkretumo / abstraktumo konceptas. Stebėsenos būdu siekta pasirinkti penkis netermininės leksikos vienaskaitinius abstrakčiuosius daiktavardžius, kurie sakininėje arba rašytinėje kalboje būtų vartojami daugiskaitos formomis. Pastebėjus tokius vartosenos atvejus, daugiskaitos formomis pavartotų daiktavardžių buvo ieškoma DLKT, DT, *Google* paieškoje ir tikrinama, ar užfiksuota vartoseną nėra reta ar išskirtinė. Taigi stebėjimo būdu buvo pasirinkti penki vienaskaitiniai daiktavardžiai, kurių daugiskaitinės vartosenos pavyzdžių galima rasti tyrimui naudojamuose šaltiniuose: *meilės*, *grožiai*, *pykčiai*, *liūdesiai*, *nostalgijos*. Pasirenkant šiuos žodžius, atsižvelgta į tai, kad, remiantis Porfyrijaus medžio schema, jiems visiems nepriskiriami konkrečios būties požymiai, jų negalima suvokti žmogaus jauslėmis, jie priskiriami prie abstrakčių būčių reiškiančių daiktavardžių grupės⁵.

Netermininės leksikos tyrimui empiriniai tyrimo duomenys atrinkti naudojantis išplėstine DLKT paieška, taip pat DT ir *Google* paieškomis. Reikia pabrėžti, kad tekstynų duomenys yra tik orientaciniai, kadangi negalima vienu ar kitu daiktavardžių, kurių daugiskaitinė vartoseną aptinkama retai arba labai dažnai, vertinti kaip galutinių ir negincijamų rezultatų, nes tokį (ne)vartojimą gali lemti nepriklausomos priežastys (Husić, 2020, p. 366–369). Tačiau pastarąjį dešimtmetį, kai kalbos technologijos vis tobulėja, dažnai kalbama apie tekstynus kaip galingiausių natūralios kalbos analizės įrankį, kuris gali suteikti puikių įžvalgų apie kalbų vartojimą įvairiais ir dar neatrastais būdais (Reppen, Simpson-Vlach, 2019, p. 91). Taigi tekstynų lingvistikos metodas pateikia daug kiekybinių ir kiekybinių duomenų apie natūralios kalbos vartojimą.

Atranka DLKT vykdyta nurodant norimos ieškoti leksemos šaknį. Tuomet dažniniame formų sąrašė pažymimos tik tiriamų žodžių formos (šio tyrimo atveju tik daugiskaitos paradigma). Duomenys peržiūrėti su platesnio konteksto funkcija, t. y. 300 simbolių eilutė, nes nauja leksinė reikšmė nustatoma tik aiškiam vartojimo kontekste. Analizuojamos visos konkordanso eilutės iš pasirinktų tekstyno dalių, kadangi dažniniame formų sąrašė negalima eliminuoti sinkretinių linksnių ir homoformų,⁶ taigi pastaruosius reikia pašalinti iš empirinių duomenų sąrašo. Atrenkant tiriamąją medžiagą, linksnių sinkretizmas ir homoformos pasunkino duomenų atranką. Pavyzdžiui, leksemos *meilės* vienaskaitos kilmininko pavartojimo atvejų buvo žymiai daugiau nei daugiskaitos vardininko, todėl rezultatų eilutėse buvo skaitomi žodžiai, esantys prieš ir po tiriamos leksemos: *abiejų partnerių meilės poreikiai* (DLKT). Žodis, esantis po tiriamos leksemos, – *poreikis*, rodo, kad prieš jį turi būti kilmininko linksnio žodis, taigi

⁵ Šių žodžių abstraktumas gali būti paaiškinamas ir darybiškai, pavyzdžiui, su priesagomis *-esys* ir *-ija* padaromi vediniai, kurie žymi veiksmą arba būseną (*liūdesys*, *nostalgija*); dažniausiai ypatybę reiškia abstraktai turintys *-is* galūnė (*grožis*, *pyktis*), o galūnė *-ė* turintys abstraktai taip pat reiškia būseną (*meilė*) (DLKG, 2005, p. 94–145).

⁶ *Meilės* – dktv. vns. K. ir dktv. dgs. V.; *meilių* – dktv. dgs. K. ir bdvr. dgs. K.; *nostalgijos* – dktv. vns. K. ir dktv. dgs. V.

meilės yra vienaskaitos kilmininkas. Analogiškai tirti ir kiti sinkretiniai linksniai. Taip pat atrinkti tie pavyzdžiai, kuriuose rasdavosi homoformas: žiūrima į žodį po tiriamos leksemos. Svarbu, kokia kalbos dalis yra žodis, esantis po tiriamos leksemos, ir koku linksniumi jis vartojamas, dažniausiu atveju – daiktavardis, pavartotas daugiskaitos kilmininko linksniumi, pavyzdžiui: *keletą meilių žodžių; išmokyti meilių glamonių; žavių ir meilių merginų kompaniją* (DLKT).

Atrenkant vartosenos pavyzdžius iš DT taip pat buvo peržiūrimos visos konkordanso eilutės eliminuojant sinkretinius linksnius ir homoformas, o internetinėje Google paieškoje buvo renkami įvairesni formų vartojimo atvejai skirtinguose kontekstuose. Svarbu paminėti, kad internetinės paieškos duomenys nėra įtraukiami į DLKT ir DT statistiką.

Paskutiniame etape empiriniai duomenys analizuoti pagal 1) leksikalizacijos sampratą, 2) naujos reikšmės nustatymo ir 3) leksikalizacijos laipsnio įvertinimo kriterijus. Pirmiausia identifikuojama leksikalizacija: daugiskaitos formų vartoseną ir naują, neįprastą reikšmę, kuri žodyniniuose straipsniuose gali būti (ne)nurodyta. Abstraktaus vienaskaitinio daiktavardžio, vartojamo daugiskaitos formomis, reikšmė lyginama su vienaskaitos leksemos žodyniniame straipsnyje pateiktomis reikšmėmis, labiausiai žiūrima į pagrindinę vienaskaitos formos leksemos reikšmę, ji pateikiama pirma. Toliau nustatoma nauja reikšmė pagal sintagminį ir paradigmą kriterijus, kurie parodo, kiek daug semantiškai atsiskyrė daugiskaitos formomis vartojamo abstraktaus vienaskaitinio daiktavardžio reikšmė nuo pagrindinės vienaskaitos formos reikšmės. Jie taip pat pravartūs paskutiniame etape įvertinant leksikalizacijos laipsnį. Tuomet galima diskutuoti, ar nauja leksema su nauja reikšme turėtų būti pateikiama žodynuose atskira antraštine forma ar rašoma greta jau nurodytų reikšmių.

Termininės leksikos daugiskaitinės vartosenos tyrimas

Antrajai tyrimo daliai pasirinkta 13 terminų, kurių vienažodis arba sudėtinio termino dalies žodis yra vienaskaitinis abstraktusis daiktavardis, vartojamas daugiskaitos forma: *žinia, tinklas, pareiga, ryšys, santykis, nuostolis*. Daugiskaitėjančio vienažodžio termino arba sudėtinio termino sando abstraktumą galima nustatyti remiantis Porfyrijaus medžio schema ir daiktavardžių daryba (daugiau žr. DLKG, 2005, p. 94–145). Šie terminai analizuojami remiantis terminizacijos samprata, o terminai – *santykiai, nuostoliai* – dar ir transterminizacijos samprata. Čia terminų daugiskaitos formų vartosenos statistika nepateikiama, tačiau atrinkta keletą vartosenos pavyzdžių iš SIPIS.

Terminų paieška didžiausiam elektroniniame įvairių sričių TBe yra sudėtinga dėl patikslinamojoje paieškoje pateiktųjų 26 terminų sričių, kurios dar turi ir porūšius. Atskirai kiekvienos srities arba porūšio antraštyno peržiūrėti negalima, būtina ieškoti tikslaus termino. Kita vertus, internetinėje sistemoje nepavyktų nusiųsti tokių didelių antraštynų, jie užima per daug duomenų, bet tai turėtų būti elektroninio žodyno siekiamybė ir privalumas netgi tada, kai terminų galima ieškoti įvairiais atrankos kriterijais, jie neapartami dėl nenaudingumo šiam tyrimui.

Aiškinamuosiuose žodynuose (LKŽe ir DLKŽe) buvo tikrinama, ar pasirinktų daiktavardžių lemos nurodomos ne tik vienaskaitos, bet ir daugiskaitos forma, nors atskirų lemos leksinė reikšmė ne visada yra termininė. Pavyzdžiui, DLKŽe nurodoma vienaskaitos formos lema *žinia* ir daugiskaitos formos lema *žinios*, vienaskaitos formos lema *pareiga* ir daugiskaitos formos lema *pareigos*, vadinasi, žodynuose leksikalizacija yra užfiksuota. Terminų leksikalizaciją rodo terminų žodynai, nauja semema (terminas) pateikiama su terminine reikšme. Kitas etapas, patikrinti TBe, ar pateikiama daugiskaitos formos lema, jeigu taip, galima kalbėti apie terminizaciją, pavyzdžiui, TBe nurodomi du terminai: *specialios žinios* ir *žinios*. Transterminizacija tiriama tik tuo atveju, kai TBe daugiskaitos formos vienažodis terminas pateikiamas atskiruose žodyniniuose straipsniuose, pavyzdžiui, terminas *nuostoliai* pateikiamas trijuose atskiruose žodyniniuose straipsniuose.

Iš TB atrinkus vienažodžius arba sudėtinius terminus, kuriuos sudaro tiriami žodžiai, kitas žingsnis – patikrinti vienažodžio arba sudėtinio termino daugiskaitėjančio sando vienaskaitos formos lemos žodyninį straipsnį DLKŽe. Terminizacija tiriama leksikalizacijos aspektu, kai kasdienės kalbos žodis virsta terminu ir pakeičia ne tik leksinę reikšmę, bet ir gramatinę formą. Vadinasi, daugiskaitėjančio termino reikšmė lyginama su vienaskaitos formos kasdienės kalbos žodžio reikšmėmis. Pavyzdžiui, norint nustatyti *nuostoliai* terminizaciją, turi matytis gramatinės reikšmės skirtumas, t. y. vienaskaita vs daugiskaita, taip pat nevienodos leksinės reikšmės. Be terminizacijos, svarbus ir transterminizacijos nustatymo kriterijus. Bus tiriama, ar tie patys vienažodžiai terminai, pateikti antraštinėmis daugiskaitos formomis, skirtingose srityse vartojami skirtingomis termininėmis reikšmėmis.

Jeigu skirtingose srityse to paties termino termininės reikšmės nevienodos, vadinasi, jos yra transterminizuotos, kitu atveju tai nėra transterminizacija.

Išanalizavus terminą pagal aprašytus kriterijus, jis priskiriamas žemam arba aukštam leksikalizacijos laipsniui. Neatsižvelgiant į tai, kad kasdienės kalbos žodžio vartojimas daugiskaitos forma lemia terminizaciją (vadinasi, sukuriama nauja termininė reikšmė), čia svarbu nustatyti, ar termininė reikšmė yra motyvuota. Remiamasi tuo pačiu leksikalizacijos laipsnio nustatymo kriterijumi, t. y. paradigminiu lygmeniu, tiriant, kiek daug termininė reikšmė semantiškai nutolusi nuo kasdienės kalbos žodžio reikšmės. Leksikalizacijos laipsnio įvertinimas leis daryti tam tikras prielaidas apie terminų (ne)motyvuotą kūrimą ir TB (ne)tikslumą. O transterminizacijos atveju bus galima teigti, kad tie patys terminai, vartojami skirtingose srityse, yra motyvuotos kilmės, arba priešingai, kad tai yra nereikalingas terminų dauginimas, nes terminų leksinės reikšmės daugiau panašios nei skirtingos.

Netermininės leksikos tyrimo rezultatai

Tyrimo rezultatai

DLKT dalyse, iš 11 677 tiriamų leksemų konkordanso eilučių, į kurias pateko homoformos ir sinkretiniai linksniai, iš viso surasti 353 tiriamų abstrakčiųjų vienaskaitinių daiktavardžių daugiskaitos formų pavartojimo atvejai: grožinėje literatūroje – 87, negrožinėje literatūroje – 29, administracinėje literatūroje – 2, publicistikoje – 236. Kaip matyti iš pirmoje lentelėje pateiktų duomenų, DLKT tirtų leksemų daugiskaitėjimo reiškinys nėra išplitęs (tik 0,49 proc. nuo bendro tirtų daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičiaus), palyginus su DT, kur rasti 403 daugiskaitos formų pavartojimo atvejai, o daugiskaitėjimo reiškinys sudaro 1,5 proc. nuo bendro tirtų daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičiaus.⁷ Taigi iš viso surinkta 758 tiriamų leksemų daugiskaitinės vartosenos pavyzdžių iš abiejų tekstynų. Svarbu paminėti, kad Vaskelaitės (2012), Bučienės (2017) ir kitų įvade minėtų autorių tiriamuosiuose darbuose nėra kalbama apie vienaskaitinių abstrakčiųjų daiktavardžių, vartojamų daugiskaitos formomis, statistiką, todėl šis darbas rodo tiriamų leksemų, vartojamų daugiskaitos formomis, paplitimą visose DLKT dalyse ir DT.

1 lentelė DLKT dalių analizuoti konkordanso duomenys

Tekstyno dalis	Bendras tirtų daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičius	Tirtų daiktavardžių daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičius (nuo bendro daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičiaus)
Grožinė literatūra	13 313	87 (0,65 %)
Negrožinė literatūra	14 708	29 (0,20 %)
Administracinė literatūra	2 518	2 (0,08 %)
Publicistika	41 606	235 (0,56 %)
Iš viso:	72 145	353
Procentinė dalis	100 %	0,49 %

Didžiausias daugiskaitos linksnių pavartojimo procentas DLKT yra grožinėje literatūroje (0,65 proc.) ir publicistikoje (0,56 proc.). Gožinėje literatūroje vartojamos stilistinės priemonės, pavyzdžiui, su daugiskaitos formų vartosena ypač susijusi metonimija. Šiame kalbos sluoksnyje, kaip ir publicistikoje, galima rasti leksikalizuotų arba pradedančių leksikalizuotis leksemų, t. y. žodžių, kurių labai reta daugiskaitinė vartosena yra atsiradusi dėl stilistinės vartosenos. Daroma prielaida, kad atitinkamai daugiskaitėja ir kiti abstraktieji vienaskaitiniai daiktavardžiai,

⁷ DT bendras tirtų daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičius – 27 720, o tirtų daiktavardžių sinkretinių vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių pavartojimo skaičius – 6 745.

todėl reikėtų išsamesnių tyrimų su daugiau naujesnių kiekybinių ir kokybinių duomenų, pirmiausia pradedant analizę nuo sakytinės kalbos, tuomet neredaguotų tekstų, publicistikos.

Reikia paminėti, kad aprašant netermininės leksikos tyrimo rezultatus, pateikiami tik leksemos *meilė* daugiskaitos formų vartosenos pavyzdžiai, nes lyginant su kitais analizuotais daiktavardžiais, tai – gausiausiai daugiskaitos formomis vartojama ir semantiškai įvairiausia leksema, todėl jos pavyzdžiai geriausiai iliustruoja daugiskaitos formų gramatinės leksikalizacijos laipsnius. Kitų leksemų vartosenos pavyzdžiai nėra pateikiami, tačiau išsamiai paaiškinti leksikalizacijos rezultatai.

Leksemos *meilė* daugiskaitos formų 1–8 vartosenos pavyzdžiuose (žr. 2 lentelę) išryškėja žemo leksikalizacijos laipsnio semema „mylimas žmogus“, atsiradusi iš stilistinės vartosenos – metonimijos (trečia DLKŽe reikšmė – „toku jausmu mylimas žmogus“). Daugiskaitos forma dažniausiai vartojama įvardžiais išplečiant kontekstą (*meilės iš tavo artimo aplinkos, buvusios meilės, paauglio meilės*), prijungiant įvardžiutinį skaitvardį (*pirmosios meilės*). Paradigminis kriterijus rodo pagrindinės ir metoniminės reikšmės skirtumą, atitinkamai: 1. *prisirišimas, pajauta; neapykanta, rūstis; šiluma* ir 2. *simpatija, mylimas; nemylimas, priešas; mielasis, brangioji*. 9 ir 10 pavyzdžiuose taip pat pastebėta uzualinė reikšmė „jausmas“ (pirma reikšmė DLKŽe). Šios grupės pavyzdžiuose leksema *meilė*, vartojama daugiskaitos formomis, daugiau reiškia „patikimą“, taigi tai – šiek tiek konkretesnė semema. Pirmu atveju *meilės* yra leksikalizuota, procesas žodynuose užfiksuotas jau anksčiau, o antru atveju tai nėra leksikalizacija.

2 lentelė Leksemos „meilė“ daugiskaitinės vartosenos pavyzdžiai

- (1) Paskui buvau taip gražiai ir lengvai įsimylėjęs savo pusseserę. Apskritai vaikų darželyje buvo daug *meilių*.
- (2) Klemensas prarijo šimtus knygų, apraudojo tikras ir išgalvotas paauglio *meiles*, perprato zyžiančio uodo vienatvę.
- (3) „Žemkės“ studentai laukia numerių su dėstytojų, prodekanų pasakojimais apie pirmąsias *meiles*.
- (4) Matyt, gyvenimas per daug sudėtingas, ir egzistuoja tiek *meilių*, kiek viena ranka turi pirštų. Tu – man antroji.
- (5) Su *meilėmis* neverta skirtis Aleksandras Pogrebnojus, rūbų dizaineris: „Nesiskiriu su žmonėmis, kurie man patinka <...>“.
- (6) Jaunystėje jie patys jį susigadina palikdami pirmąsias savo *meiles* su vaikais. Vėliau už visus negerus jaunystės darbus atlygina naujoji sutuoktinė, kuri (nesuprantama kodėl) visada būna blogesnė už pamestąją.
- (7) Kai tu man pasakodavai apie savo buvusias *meiles*, aš vis galvodavau, kaip atsitinka, kad visos jos iš artimiausios tavo aplinkos.
- (8) <...> „registravo“ visas savo *meiles*. <...> jis rašo: „6 metų būdamas ligi 14 metų mylėjau Felikso seserį Manią <...>“.
- (9) Visi įsivėlę į „*meiles*“ ir „*nemeiles*“, nesugeba pažiūrėti į teatrą kaip į reiškinį.
- (10) <...> jie kovojo su žmogiškais ryšiais, su *meilėmis* ir neapykantomis, su protu, su turtu.
- (11) Gal gyvens susidėję, kaip tavo motina su Balsiu? Ot, bus įdomu! Galėsiu prisiveizėt tų *meilių*!
- (12) <...> devyniolika metų nieko neturėjau... – Kokios čia *meilės* tokiam amžiui?.. Už nugarų vis dar žaibavo.
- (13) Buvo tų *meilių* – įsimylėdavau beprotiškai, maksimaliai, dažniausiai beviltiškus variantus <...>.
- (14) <...> administracija griežtai persekiavo kalinių vyrų *meiles* kalinėms.
- (15) Visi žuvo, o ją iš po eglės kerplėšos gyvą ištraukė. Dieve, ką jie išdarinėjo su ja. Paskui nusižiūrėjo vadas ir pasiėmė globoti. Tai ji atsiskakė jo *meilių*, įsivaizduojat.
- (16) Prieraišiąją meilę (meilumą) autorius apibrėžia kaip kukliausią iš visų *meilių*.
- (17) Trikampiuose aš matydavau archetipines *meiles* ir likimus, kubuose ir rutuliuose – pavydą kitokiam <...>.
- (18) <...> patirti visas kitas gyvenimo *meiles*? Ar galima atskirti erotinę meilę nuo visų *meilių*.
- (19) Yra dvi *meilės*, kaip ir dvi skirtingos erdvės, kuriose jos egzistuoja <...>.
- (20) Daug tų *meilių*. Pavadinimas vienas, o jų – daug. Juk galima mylėti ir mamą.

Kituose pavyzdžiuose (11–15) dgs. forma *meilės* vartojama reikšme „meilės procesas arba įsimylėjimas, meilinizacija“, kai greta eina veiksmožodžiai *neturėjau, įsimylėjau*. Dažnai vartojamos veiksmožodžio būtojo laiko formos, todėl šis procesas turi pradžią ir pabaigą. Kitur (14–15) įvardijamas „meilinizacija“ – čia jau konkretesnis „meilės procesas“, vis dėlto artimas „įsimylėjimo“ sememai (*Tai ji atsiskakė jo meilui, įsivaizduojat*)⁸. Kadangi ši semema gali atrodyti panaši į antrą reikšmę DLKŽe, paradigminius kriterijus rodo naują sememą, ši reikšmė yra atsiskyrusi nuo antros žodyninės reikšmės, atitinkamai: „fizinis traukimas“ *geismas; nekentimas; aistra, potraukis* vs „meilės procesas, meilinizacija“ *įsimylėjimas, draugystė; nekentimas; simpatija, žavesys*. Tai yra nauja semema, kuri semantiškai nutolusi nuo pagrindinės ir antros DLKŽ reikšmių, taigi turi aukštą leksikalizacijos laipsnį, vadinasi, būtų galima svarstyti apie naujos reikšmės rašymą atskirame, daugiskaitos formos, lemos žodyniniame straipsnyje.

Įvardytos „meilės rūšys“ atpažįstamos remiantis kalbos jausmu 16–20 pavyzdžiuose, kai vartojami apibendrinamieji įvardžiai (*visų*), greta eina skaitvardis (*dvi*), būdvardis (*skirtingos*) arba nurodoma konkreti rūšis (*archetipinės, kuklios*). Tai yra nauja semema, kurios pavyzdžiai žodyniniame straipsnyje pateikiami prie vienaskaitos formos lemos pagrindinės reikšmės. Taigi čia nustatomas žemas leksikalizacijos laipsnis, nes nauja semema semantiškai siejasi su pagrindine reikšme „jausmas“.

Leksemos *meilė*, vartojamos daugiskaitos formomis, vartoseną DLKT ir DT nėra fiksuota daug kartų, tačiau net ir iš nedidelio kiekio duomenų galima matyti, kad išryškėja naujų sememų, pavyzdžiui, „meilės procesas, įsimylėjimas, meilinizacija“. Taigi ši semema turi aukštą leksikalizacijos laipsnį dėl semantinio nuotolio nuo pagrindinės žodžio reikšmės. Taip pat pastebima nauja semema „rūšis“, kuri turi žemą leksikalizacijos laipsnį dėl išlikusio ryšio su pagrindine reikšme „jausmu“. Kiti atvejai yra uzualinių, žodyne nurodytų, reikšmių daugiskaitos formų vartoseną, pavyzdžiui, „mylimas žmogus“, „jausmas“. Tokie atvejai nėra naujos sememos, „mylimas žmogus“ kažkada buvo stilistinė vartoseną, bet palaipsniui tapo uzualine reikšme. Kai kuriais leksikalizacijos atvejais galima būtų siūlyti naujas sememas pateikti atskiros lemos žodyniniame straipsnyje, atlikus išsamesnį, šių reikšmių palyginimo su vienaskaitos formos vartoseną, tyrimą. Taigi abstraktieji vienaskaitiniai daiktavardžiai, vartojami daugiskaitos formomis, įgyja naujų sememų, vadinasi, galima kalbėti ir apie gramatinės sistemos pasikeitimą, t. y. abstrakčių daiktavardžių vartojimą vienaskaitos ir daugiskaitos formomis, kadangi šis kaitymas skaičiumi, kaip teigia kalbininkai ir rodo šio tyrimo rezultatai, yra ne gramatinis, bet leksinis.

Išanalizavus kitus empirinius duomenis, nustatytos dar kelios naujos sememos. *Grožiai* – „gražumo ypatybę turintys dalykai“ (*Vasaros grožiai* [rūbai ir aksesuarai] *mažosioms damoms*; Čia gyvena tokie *grožiai ... Sekvoja* [augalas] – *viena iš tokių*). Čia yra metoniminis reikšmės perkėlimas, o semantiškai reikšmė nutolusi nuo pagrindinės reikšmės, todėl leksikalizacijos laipsnis yra aukštas. Šia reikšme *grožiai* vartojami ir neigiama konotacija, pavyzdžiui: *Ant šakos kybantį plastikinis butelis, gamyklų dvokas ir kiti „grožiai“ geriausiai atspindi... – tokią vartoseną būtų galima vertinti kaip okazinę. Pykčiai* – „pykčio emocijos sukeltas veiksmas“ (<...> *nuėjau jų sudrausminti, bet pykčiai* nesiliovė. Girdėjau, kaip pradėjo rékti: „Aš tave užmušiu“): platesnis kontekstas rodo, kad vartojama „veiksmo, fizinio emocijų išsakymo“ reikšme. Tai yra nauja semema, semantiškai atsiskyrusi nuo pagrindinės reikšmės. Aukštą leksikalizacijos laipsnį turi ir kita *pykčių* semema „nesutarimas“ (<...> *jaučiuosi dėl visko kalta, labai išgyvenu dėl mūsų pykčių, labai norėčiau su ja sutarti*). *Nostalgijos* – „ilgesys praeičiais, daiktams“ (*Turėjau „Renault“: Buvo labai tokia senutė, – pasakojo Daina. – Bet jokių nostalgijų jai tikrai nėra*). LKŽe ir DLKŽe yra nurodyta tik viena reikšmė „liguistas tėvynės ilgesys“, nors iš pavyzdžio matyti, kad tai, be abejonės, – uzualinė reikšmė. Visos šios sememos yra leksikalizuotos ir turi aukštą leksikalizacijos laipsnį. Vienu atveju galėtų būti rašomos atskirame daugiskaitos formos lemos žodyniniame straipsnyje, kitu – *šalia* vienaskaitos formos lemos žodyniniame straipsnyje prie nurodytų uzualinių reikšmių. Daugiausia klausimų kyla dėl žemo leksikalizacijos laipsnio, o ir vartosenos pavyzdžių ne per daugiausiai: „meilės rūšys“, „problemos sukėlimas“ (*Tačiau kad ir kiek besikapotų, ar per dantį ką trauktų, aukšliškai niekada pykčių ar kokių nesmagumų nepadaro*), „liūdesio rūšys“. Ši analizė parodė, kad tokius atvejus reikėtų vertinti atskirai, atlikus išsamesnį leksikografinį tyrimą, t. y. peržiūrėti vienaskaitos ir daugiskaitos vartosenos pavyzdžius⁹ ir tik tada siūlyti, ar naują sememą rašyti vienaskaitos ar

⁸ Vadas meilinizacija merginai, vyrai – kalinėjimas.

⁹ Tokios analizės reikalingumas grįstas tuo, kad galima objektyviai įvertinti, kuria skaičiaus forma daiktavardis vartojamas dažniau, vadinasi, ir įprasčiau, nepaisant fakto, ar tas daiktavardis yra laikomas *singularia tantum* (Husić, 2020b, p. 121–139).

daugiskaitos formos lemos žodyniniame straipsnyje. Taip pat lieka nemažai vadinamos išprovokuotos daugiskaitos ir nemotyvuotų vartosenos atvejų.

Pravarčiausi kriterijai nustatant naują sememą yra sintagminis ir paradigmatis, jie geriausiai iliustruoja semantinį nuotolį, kuris padeda įvertinti leksikalizacijos laipsnį. Tada galima kalbėti apie naujos sememos rašymą žodyniniame straipsnyje. Svarbu ir tai, kad keičiasi skaičiumi nekaitomų daiktavardžių semantinė klasifikacija. Pagal skaičiaus formą ir vartojamą reikšmę galima leksemą priskirti prie atskirų semantinių grupių, pavyzdžiui: *pykčiai* „tokios emocijos sukeltas veiksmas“, „nesutarimas“, *meilės* „meilės procesas“. Visi jie reiškia veiksmą, dažniausiai atliekamą ne vieno žmogaus, todėl galėtų būti priskiriami prie nekaitomų skaičiumi daiktavardžių semantinės grupės „sudėtiniai, ne vieno veikėjo atliekami veiksmai, procesai“. Stilistinė konotacija pravarti tada, kai randasi ryškus stilistinis atspalvis vartosenoje, pavyzdžiui, *grožiai* vartojama neigiama reikšme. Tačiau stilistinės vartosenos kriterijus, jeigu pavyzdžių yra mažai, nepadeda nustatyti leksikalizacijos. Netermininės leksikos vartosenos tyrimas išryškino paradigmatinį kriterijų, kaip geriausiai parodantį semantinę divergenciją, taigi termininės vartosenos tyrimo dalyje šis kriterijus bus svarbus bandant paaiškinti terminizaciją, įvertinti leksikalizacijos laipsnį ir nustatyti, ar esama transterminizacijos.

Termininės leksikos tyrimo rezultatai

Tiriant terminizaciją ir transterminizaciją, daugiau dėmesio buvo skiriama terminų apibrėžtims. TBe pateikiamos terminų reikšmės lyginamos su DLKŽ vienaskaitos formos lemos reikšmėmis, taip nustatoma terminizacija, vėliau ir transterminizacija. Kadangi visi 13 terminų yra terminizuoti, čia svarbiausia buvo nustatyti, koks yra jų leksikalizacijos laipsnis, ar terminai sukurti motyvuotai. Pravarčiausias kriterijus įvertinti terminų gramatinės formos leksikalizacijos laipsnį yra paradigmatis, būtent dėl TB ir DLKŽ reikšmių lyginimo.

Žemam gramatinės formos leksikalizacijos laipsniui priskiriami 3, 4, 7, 9, 10, 13 terminai iš 3 lentelės, pavyzdžiui: *pareigos* „atliekamų veiklos funkcijų ir atsakomybės visuma, nusakanti tam tikros profesijos ar veiklos srities darbuotojo etiką ir teises. Pareigos dažniausia atitinka vertikalųjį profesijos diferencijavimą.“, *santykiai* „<...> reikšmės, kurią individui turi aplinka (daiktai, žmonės), išgyvenimas. Jis pirmiausia yra subjektyvi tos reikšmės apraška, todėl atspindi individo patirtį, interesus, polinkius, pažiūras. Nuo pastarųjų priklauso refleksija – tai, kaip individas santykiauja su aplinka <...>“, *nuostoliai* „karių praradimas mūšio lauke ir užnugaryje ir materialiniai nuostoliai“. Šios termininės reikšmės semantiškai nedaug nutolusios nuo vienaskaitos formos kasdienės kalbos žodžio reikšmių, pateikiamų DLKŽe, pavyzdžiui, daugiskaitos forma *pareigos*: „užimama vieta tarnyboje: *Perimti ~as. Renkamosios, etatinės p. Visuomeninės p. Eiti ~as*“. Vadinasi, dgs. formos lema *pareigos* gali būti vartojama kaip kasdienės kalbos žodis ir kaip terminas. Likusieji terminai (1, 2, 5, 6, 8, 11, 12 terminai 3 lentelėje) turi aukštą gramatinės formos leksikalizacijos laipsnį, pavyzdžiui: *lygiavertės pareigos* „1. Tai pačiai įstaigų vadovų ar karjeros valstybės tarnautojų pareigybių grupei priklausančios pareigos. 2. Tai pačiai vidaus tarnybos sistemos pareigūnų pareigybių grupei priklausančios pareigos“. Šios termininės reikšmės yra labai semantiškai atsiskyrusios nuo vienaskaitos formos kasdienės kalbos žodžio reikšmių. Kitas pavyzdys – (6) termino reikšmė yra nauja termininė, kalbama apie tarnybų infrastruktūrą, sistemą, kitaip tariant, teikiamą elektroninę paslaugą, pavyzdžiui: *Gerai išvystyti elektroniniai ryšiai, jų prieinamumas ir pakankamas gyventojų kompiuterinis raštingumas ryškiai sumažina skirtumus tarp kaimo ir miesto.; <...> kiti institucijos naudojami elektroniniai ryšiai ar priemonės (pavyzdžiui, fakso numeris, „Skype“, „Messenger“ kontaktai), kuriais galima susisiekti*. Dažniausia tai yra praplėsta termininė reikšmė (*lygiavertės pareigos*) arba visiškai nauja termininė reikšmė (*elektroniniai ryšiai*).

Analizė taip pat parodė, kad kai kuriais atvejais galima netermininė ir termininė vartosenos, pavyzdžiui: *žinios, pareigos, nuostoliai, santykiai*. Vienu atveju vartosenos skirtis aiški: *žinios* „mokėjimo, išsilavinimo turinys, informacija“ (netermininė reikšmė) ir „informacijos ir patirties, konteksto supratimo, interpretavimo, svarstymo gebėjimo visuma, reikalinga sprendimams priimti ir veikti“ (termininė reikšmė, kurioje kalbama apie žmogaus kompetenciją, o ne informacijos šaltinį). Tačiau yra ir tokių atvejų, kai nėra didelės vartojimo konteksto skirties, pavyzdžiui: *nuostoliai* „1. materialinė žala. 2. netekimas, praradimas“ (netermininė reikšmė) ir „karių praradimas mūšio lauke ir užnugaryje ir materialiniai nuostoliai“ (žemo leksikalizacijos laipsnio konkretesnė termininė reikšmė – kariniai nuostoliai), pavyzdžiui: *dėl karo ar kito ginkluoto konflikto, revoliucijos, nepaprastosios padėties, sukilimo, maišto ar riaušių kitos Šalies teritorijoje patyrė nuostolių, ta kita Šalis taiko režimą, susijusį su restitucija, žalos atlyginimu, kompensavimu ar kitos formos atsiskaitymu*.

3 lentelė TB antraštyne pateikiami dgs. formų terminai, jų termininės reikšmės

- (1) Žinios (angl. *knowledge*) – „informacijos ir patirties, konteksto supratimo, interpretavimo, svarstymo gebėjimo visuma, reikalinga sprendimams priimti ir veikti.“ [Švietimo ir mokslo sritis].
- (2) Specialios žinios (angliškas atitikmuo nepateikiamas) – „išsilavinimo, specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos būdu įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar kitos srities žinios, reikalingos teismo ekspertizei atlikti.“ [Teisės sritis].
- (3) Viešosios politikos tinklai (angl. *policy networks*) – „ištekliais priklausomų organizacijų ar žmonių grupė. Dažnai pagal tinklų narių stabilumą, tinklų uždaramą, išteklių priklausomybės stiprumą skirstomi į politikos bendruomenes (angl. *policy communities*), kurioms būdinga stabili narystė, didelis uždaramas ir didelė priklausomybė, bei klausimų tinklus (angl. *issue networks*), kuriems būdinga nestabili narystė, didelis atvirumas ir maža priklausomybė.“ [Politikos sritis].
- (4) Pareigos (angl. *duties, responsibilities*) – „atliekamų veiklos funkcijų ir atsakomybės visuma, nusakanti tam tikros profesijos ar veiklos srities darbuotojo etiką ir teises. Pareigos dažniausia atitinka vertikalųjį profesijos diferencijavimą.“ [Švietimo ir mokslo sritis].
- (5) Lygiavertės pareigos (angl. *equivalent position*) – „1. Tai pačiai įstaigų vadovų ar karjeros valstybės tarnautojų pareigybių grupei priklausančios pareigos. 2. Tai pačiai vidaus tarnybos sistemos pareigūnų pareigybių grupei priklausančios pareigos.“ [Politikos sritis].
- (6) Elektroniniai ryšiai (angl. *electronic communications*) – „infrastruktūra, aprėpianti telekomunikacijų tinklus bei tarnybas, o taip pat ir radijo bei televizijos laidų perdavimo ir transliavimo tinklus bei tarnybas.“ [Komunikacijos sritis].
- (7) Elektroniniai ryšiai (angliškas atitikmuo nepateikiamas) – „signalų perdavimas laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis.“ [Komunikacijos sritis].
- (8) Santykiai (angl. *relations*) – „socialinis elgesys, siejantis asmenis ir asmenų grupes. Yra keli santykių tipai: bendradarbiavimas, rungtyniavimas, konfliktas.“ [Kūno kultūros ir sporto sritis].
- (9) Santykiai (angl. *relations*) – „išgyvenimas reikšmės, kurią individui turi aplinka (daiktai, žmonės).“ [Kūno kultūros ir sporto sritis].
- (10) Santykiai (angl. *relations*) – „reikšmės, kurią individui turi aplinka (daiktai, žmonės), išgyvenimas. Jis pirmiausia yra subjektyvi tos reikšmės apraiška, todėl atspindi individo patirtį, interesus, polinkius, pažiūras. Nuo pastarųjų priklauso refleksija – tai, kaip individas santykiauja su aplinka <...>.“ [Švietimo ir mokslo sritis].
- (11) Nuostoliai (angl. *loss, losses*) – „skirtumas tarp sistemos įėjimo ir išėjimo dydžių (energijos, galios, įtampos) verčių.“ [Švietimo ir mokslo sritis].
- (12) Nuostoliai (angl. *loss*) – „energijos išsklaidymas, nesusijęs su naudinguoju darbu.“ [Standartizacijos ir metrologijos sritis].
- (13) Nuostoliai (angl. *military casualties*) – „karių praradimas mūšio lauke ir užnugaryje ir materialiniai nuostoliai.“ [Gynybos sritis].

Ištyrus transterminizaciją, nustatyta, kad kai kurie terminai nereikalingai kartojami ta pačia ar panašia reikšme skirtingose srityse, todėl TB tampa netikslus, jame randasi pasikartojančių vienetų terminų, pavyzdžiui, terminai *santykiai* (9 ir 10), vartojami dviejose skirtingose srityse, reiškia tą patį – „išgyvenimas reikšmės, kurią individui turi aplinka (daiktai, žmonės)“. Ištyrus terminų *nuostoliai* transterminizaciją, matyti, kad skirtingose srityse terminai vartojami skirtingomis reikšmėmis: semema nuostolis 1: „karių praradimas mūšio lauke ir užnugaryje ir materialiniai nuostoliai“, semema nuostolis 2: „energijos išsklaidymas, nesusijęs su naudinguoju darbu“, semema nuostolis 3: „skirtumas tarp sistemos įėjimo ir išėjimo dydžių (energijos, galios, įtampos) verčių“. Taigi šių terminų transterminizacija yra motyvuota.

Apibendrinamosios išvados

Abstraktieji vienaskaitiniai daiktavardžiai, reikšdami neskaičiuojamą būtį, tokią, kuri žmogaus jauslėmis nesuvokiama, pagal lietuvių kalbos gramatikos sistemą neturėtų būti kaitomi skaičiumi. Pirmiausia dėl žodžių nekonkretumo kalbininkai kelia klausimą, kam skaičiuoti tai, kas nėra suskaičiuojama ir reiškia visumą, neskaidomą būtį (reiškinį, jausmą, ypatybę). Antra, nors praktiškai abstraktieji daiktavardžiai turi kaitybinę skaičiaus formą, ne visais atvejais jų daugiskaita yra įprasta kalbos jausmu, pavyzdžiui, *sąžinės*, *pensijos* ir kt. Vis dėlto lietuvių kalbos abstrakčiųjų vienaskaitinių daiktavardžių daugiskaitinė vartosena neretai iš stilistinės vartosenos (okazinės reikšmės) tampa nauja reikšme (uzualine reikšme), t. y. leksikalizuojasi. Terminų atveju, kasdienės kalbos žodis pereina į specialiąją leksiką.

Netermininės leksikos analizėje nustatytos kelios naujos leksinės reikšmės, kurių gramatinės formos leksikalizacijos laipsnis aukštas: *meilės* „meilės procesas, įsimylėjimas, meilinimasis“, *grožiai* „gražumo ypatybę turintys dalykai“, *pykčiai* „tokios emocijos sukeltas veiksmas“, „nesutarimas“, *nostalgijos* „ilgesys praeičiai, daiktams“. Daugiau klausimų kyla dėl žemą leksikalizacijos laipsnį turinčių naujų sememų: *meilės* „meilės rūšys“, *grožiai* „neig. gražumo ypatybę turintys daiktai“, *liūdesiai* „liūdesio rūšys“, nes rasta per mažai vartosenos pavyzdžių. Vadinasi, dažniausiai tai yra vis dar stilistinė vartosena, todėl tokių atvejų negalima vertinti kaip savarankiškų leksinių vienetų. Prie tokios vartosenos priskiriami ir vadinamosios išprovokuotos daugiskaitos ir nemotyvuotos vartosenos atvejai, kuriuose nauja semema neišryškėjo ir pavyzdžių buvo rasta vos keli.

Termininės leksikos analizė leido nustatyti, kad daugiskaitinė vartosena lemia terminizaciją ir transterminizaciją. Daugumos analizuotų lemų termininės reikšmės yra motyvuotos, semantiškai daug jos atsiskyrusios nuo vienaskaitos formos lemos reikšmių, taigi gramatinės formos leksikalizacijos laipsnis yra aukštas. Rasta ir tokių reikšmių, kurių leksikalizacijos laipsnis žemas, pavyzdžiui, *nuostoliai* „karių praradimas mūšio lauke ir užnugaryje ir materialiniai nuostoliai“. Be to, vienažodžiai, žemo leksikalizacijos laipsnio terminai gali būti vartojami ir kaip kasdienės kalbos žodžiai, ir kaip terminai, o TBe neišryškėjo skirtumas tarp kasdienės kalbos žodžio reikšmės ir termininės reikšmės, pavyzdžiui, *pareigos*, *nuostoliai*, *santykiai*. Transterminizacija nustatyta tik terminų *nuostoliai* atveju, jie vartojami skirtingose srityse nevienodomis reikšmėmis: „skirtumas tarp sistemos įėjimo ir išėjimo dydžių (energijos, galios, įtampos) verčių“, „energijos išsklaidymas, nesusijęs su naudinguoju darbu“ ir „karių praradimas mūšio lauke ir užnugaryje ir materialiniai nuostoliai“ – tai yra motyvuota transterminizacija. Pastarasis reiškinys paneigtas terminų *santykiai* atveju, kadangi jie vartojami vienodomis reikšmėmis skirtingose srityse. Daroma prielaida, kad TBe galima rasti ir daugiau nereikalingo terminų kartojimo ir nemotyvuoto kūrimo, vadinasi, TB tampa netiksli leksikografinė priemonė.

Apibendrinant galima teigti, kad vartosenoje pastebėta daugiskaitėjimo tendencija nėra išplitusi, vis dėlto ji keičia vienaskaitinių ir daugiskaitinių daiktavardžių semantinę klasifikaciją, kitaip tariant, vienaskaitinis abstraktusis daiktavardis, vartojamas daugiskaitos formomis, gali būti priskiriamas vis kitai klasifikacijos grupei. Leksinių reikšmių skirtumus padeda nustatyti gramatinės formos leksikalizacijos kriterijai, kurie yra svarbūs tolimesniems tyrimams, pavyzdžiui, tiriant ne tik vienaskaitą vs daugiskaitą, bet ir daugiskaitą vs vienaskaitą. Daugiskaitėjimo reiškinys yra susijęs su naujos sememos atsiradimu, todėl tai lemia gramatinės formos leksikalizaciją, terminizaciją ir transterminizaciją.

Literatūra

- 1 Bučienė, L. (2017). Daiktavardžių skaičiaus kategorijos raiška: normos ir vartosenos sankirta. *Kalba ir kontekstai*, 7, 44-61. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/20.500.12259/100322>
- 2 Celiešienė, V. (2016). Žodžių reikšmių keitimas kaip vienas svarbiausių kompiuterijos terminijos kūrimo būdų. *Santalka: filologija, edukologija*, 24, 45-54. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/69816>
- 3 Celiešienė, V. ir Juzėlenienė, S. (2020). Semantic motivation of the terminologized lexis in the field of digital technologies. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, 31-42. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.22190/JTE-SAP2001031C>
- 4 Chaudhary, K. K. (2008). *Pluralization in The Tharu and English languages* (Doctoral dissertation).

- 5 DLKG – Ambrasas, V. (red.). (2005). Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius.
- 6 Gaivenis, K. (1997). Terminizacija ir determinizacija. *Terminologija*, 4, 4-7.
- 7 Gaivenis, K. (2002). Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys. Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- 8 Grigonienė, G., Peleckienė, A., & Alešiūnaitė, L. (2014). Kalbos klaidų pokyčiai specialybės dalykų dėstytojų kalboje. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 14, 36-43. Prieiga per internetą: <https://hdl.handle.net/20.500.12512/15722>
- 9 Husić, H. (2020a). A vagueness based analysis of abstract nouns. In *Proceedings of Sinn und Bedeutung*, 1, 359-376. <https://doi.org/10.18148/sub/2020.v24i1.872>
- 10 Husić, H. (2020b). On abstract nouns and countability (Doctoral dissertation). Bochum: Ruhr-Universität Bochum.
- 11 Jakaitienė, E. (2005). *Leksikografija*. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- 12 Jakaitienė, E. (2010). *Leksikologija*. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
- 13 Jancaitė, L. (2020). Priešdėlinių lietuvių kalbos veiksmažodžių leksikalizacija. *Bendrinė kalba (iki 2014 metų – Kalbos kultūra)*, 93, 1-27. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.35321/bkalba.2020.93.05>
- 14 Judžentis, A. (2012). Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos. Vilniaus Universiteto Leidykla, Vilnius.
- 15 Karajieciūtė, V. (2012). Varėnos šnektos daiktavardžio skaičiaus kategorija. *Žmogus ir žodis*, 14, 48-54. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/41563>
- 16 Kasperavičienė, R. (2002). Contrastive Analysis of the Grammatical Category NUMBER in Nouns in the English and Lithuanian Languages. *Kalbų Studijos / Studies about Languages*, 2, 14-20.
- 17 Kasperavičienė, R. (2006). Skaičiaus formų vartojimas ir norma. *Kalbos kultūra*, 217-223. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/1480>
- 18 Kasperavičienė, R. (2007). Lexicalisation of the Plural. *Kalbų studijos / Studies about Languages*, 11, 5-13.
- 19 Kasperavičienė, R. (2008). Number Categories in Abstract Nouns. *Kalbų studijos / Studies about Languages*, 12, 16-26.
- 20 Kaulakienė, A. (2001). Terminizacija: semantiniai dariniai ir vertiniai. *Terminologija*, 8, 28-33. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/36686>
- 21 LKK – Paulauskienė, A. (2000). Lietuvių kalbos kultūra: monografija. Kaunas, Technologija.
- 22 Marcinkevičienė, R. (2011). Žodžio reikšmė: žodynai ir tekstynai. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
- 23 Mikėlionienė, J. (2007). Nauji polinkiai abstrakčiųjų daiktavardžių vartosenoje. Valoda dažadu kultūru konteksta: zinatnisko rakstu krajums XVII, Daugavpils Universitete, Daugavpils, 449-454.
- 24 Paulauskienė, A. (1994). Lietuvių kalbos morfologija: paskaitos lituanistams. Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Kaunas.
- 25 Paulauskienė, A. (2000). Lietuvių kalbos kultūra: monografija. Kaunas, Technologija.
- 26 Reppen, R., ir Simpson-Vlach, R. (2019). *Corpus Linguistics*. Routledge, 91-108. <https://doi.org/10.4324/9780429424465-6>
- 27 Shalaieva, A. (2020). Methodological problems of present day studying of the english professional language. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 1, 55-58. <https://doi.org/10.24061/202744>
- 28 Solovyev, V. D., Ivanov, V. V., Akhtiamov, R. B. (2019). *Dictionary of Abstract and Concrete Words of the Russian Language: A Methodology for Creation and Application*. *Journal of Research in Applied Linguistics*, 10, 215-227. doi: 10.22055/RALS.2019.14684
- 29 Valeckienė, A. (1998). *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- 30 Vaskelaitė, R. (2012). Abstrakčiųjų daiktavardžių daugiskaitos vartojimas ekonomikos kalboje ir norma. *Kalbos kultūra*, 85, 190-215. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/51866>
- 31 Zamparelli, R. (2020). Countability shifts and abstract nouns. *Mass and Count in Linguistics, Philosophy, and Cognitive Science*. Benjamins, Amsterdam, 191-224. <https://doi.org/10.1075/lfab.16.09zam>

Šaltiniai

- 1 COED – Collins Online English Dictionary. (2022). <https://www.collinsdictionary.com>
- 2 DLKT – Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. 2013. Prieiga per internetą: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>
- 3 DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, vyr. redaktorius Stasys Keinys. Prieiga per internetą: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>
- 4 DT – Delfi.lt tekstynas. (2016). <http://tekstynas.mwe.lt/>
- 5 LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, vyr. redaktorė G. Naktinienė. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/>
- 6 Merriam-Webster's dictionary. (2022). <https://www.merriam-webster.com>
- 7 SIPIS – Lietuvos Respublikos Seimo interneto portalo informacinė sistema. (2019). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/document-search/lt>
- 8 TB – Valstybinė lietuvių kalbos komisija. (2022). Lietuvos Respublikos terminų bankas. <http://terminai.vlkk.lt/>
- 9 VLE – Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2022). Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>

Summary

Jonas Stepšys. The usage of singularia tantum nouns in the Lithuanian language: Lexicalisation and terminologisation

The paper examines the observed tendency of pluralisation of singularia tantum nouns, especially the abstract ones. Supposedly, because of this, the lexical meanings of abstracts used in plural forms change, and the lexicalisation of the grammatical form takes place when not only the grammatical but also lexical meanings of lexeme change. The object of this work is singularia tantum abstract nouns which are used in plural forms. Non-terminal lexical examples were selected from The Current Lithuanian Language Corpus (DLKT), Delfi. It corpus (DT), and from an online *Google* search. Although the corpus statistics demonstrated that the phenomenon of pluralisation of abstract singularia tantum nouns is not widespread, the analysis showed that pluralising lexemes take on new meanings (sememes). Some have a high degree of lexicalisation. Such lexemes could be presented in another entry meant for plural forms and their meanings of plural lemmas. Otherwise, when the degree of lexicalisation of many forms is low, they are not considered to be independent lexical units. Lexicalisation of the plural forms of terms was determined on the basis of the meanings provided in The Current Lithuanian language Dictionary (DLKŽ) and Bank of Terms (TB). The results of the research show that the transition of everyday language words into the lexicon of special language is determined by terminologisation; however, there are also cases when there is no clear semantic distance between the meanings of the word in everyday language and the term, which allows us to talk about the absence of terminologisation.

Apie autorių

JONAS STEPŠYS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Mokslinių interesų sritys

Tekstynų lingvistika, leksikologija

Adresas

Lituanistikos katedra, Vytauto Didžiojo universitetas,
V. Putvinskio g. 23–301, LT-44234 Kaunas, Lietuva

El. paštas

jonas.stepsys@vdu.lt

